

BILTEK-IX

9TH INTERNATIONAL BILTEK CONGRESS ON CURRENT DEVELOPMENTS IN SCIENCE, TECHNOLOGY AND SOCIAL SCIENCES

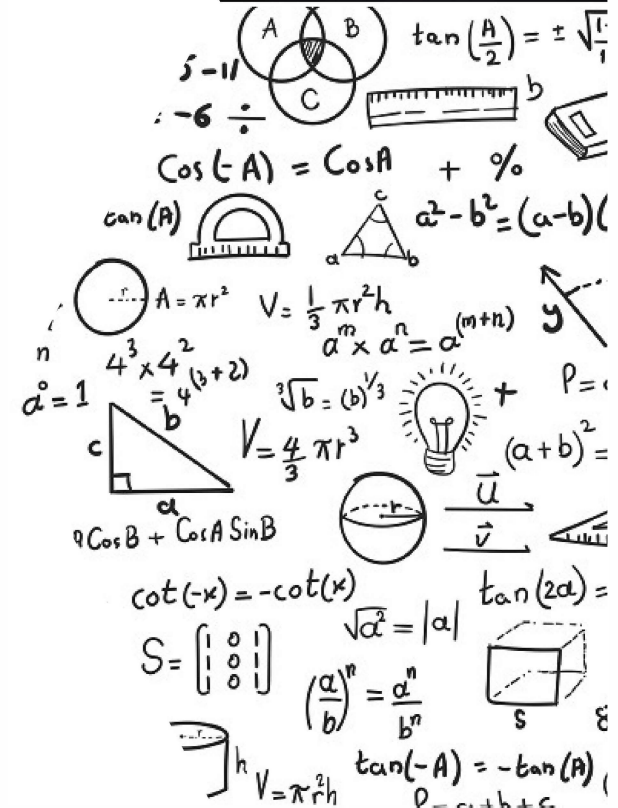
MAY 31 - JUNE 2, 2024 - HAKKARİ UNIVERSITY- TÜRKİYE

PROCEEDINGS BOOK

EDITOR:

- Assoc. Prof. Dr. Ayşegül AYYILDIZ

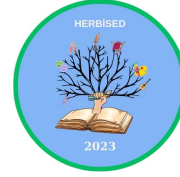
ISBN: 978-625-367-752-7

BILTEK-IX

9th INTERNATIONAL BILTEK CONGRESS ON CURRENT DEVELOPMENTS IN SCIENCE, TECHNOLOGY AND SOCIAL SCIENCES

May 31 - June 2, 2024 / Hakkari University- TÜRKİYE

PROCEEDINGS BOOK

EDITOR:

Assoc. Prof. Dr. Ayşegül AYYILDIZ

All rights of this book belong to IKSAD Publishing

House Authors are responsible both ethically and juridically

IKSAD Publications - 2024©

Issued: 01.07.2024

ISBN: 978-625-367-752-7

CONGRESS ID

***

CONGRESS TITLE

9th INTERNATIONAL BILTEK CONGRESS ON CURRENT DEVELOPMENTS IN SCIENCE,
TECHNOLOGY AND SOCIAL SCIENCES

DATE AND PLACE

May 31 - June 2, 2024 / Hakkari University- TÜRKİYE

ORGANIZATION

Hakkari Governorship

Hakkari University

Economic Development and Social Research Institute (IKSAD)

Hakkari Science Art Literature Association

PARTICIPANTS COUNTRY (22 countries)

Turkiye, Azerbaijan, Nigeria, Malaysia, Indonesia, Morocco, Thailand, Romania, Saudi Arabia,
Libya, Algeria, India, Egypt, Germany, Moldova, Uzbekistan, Iran, Ukraine, Spain, Portugal,
Israel, Burkina Faso

Total Accepted Article: 246

Total Rejected Papers: 34

Accepted Article (Turkiye): 116

Accepted Article (Other Countries): 130

HONORARY PRESIDENTS

Ali ÇELİK - Governor of Hakkari

Prof. Dr. Ömer PAKIŞ - Rector of Hakkari University

CHAIRMAN OF THE ORGANIZING BOARD

Assoc. Prof. Dr. Ayşegül AYYILDIZ - Hakkari University

ORGANIZING BOARD

Prof. Dr. Cemal ULUTAŞ - Hakkari University

Assoc. Dr. Gülistan KAYA GÖK - Hakkari University Assoc.

Dr. Halil KAMIŞLI - Hakkari University

Dr. Lecturer Member Feyat KAYA - Hakkari University Dr.

Lecturer Member Cüneyt DİNÇER - Hakkari University Dr.

Lecturer Member Arzu UÇAR - Hakkari University

Abdurrahman Asil - Hakkari University

CONGRESS GENERAL COORDINATOR

Merve KIDIRYUZ

SCIENCE AND ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Adnan DİKİCİOĞLU

Istanbul Technical University

Prof. Dr. Altan ÇAKIR

Istanbul Technical University

Prof. Dr. Nihat ŞİMŞEK

Gaziantep University

Prof. Dr. Abdulhamit SİNANOĞLU

Kahramanmaraş Sütçü İmam University

Prof. Dr. Cenk SAYIN

Marmara University

Prof. Dr. Hacı Mehmet ŞAHİN

Karabuk University

Prof. Dr. Hülya KALAYCIOĞLU

Karadeniz Technical University

Prof. Dr. Fevzi BEDİR

Gebze Technical University

Prof. Dr. İnan GÜLER

Gazi University

Prof. Dr. Ömer YILDIRIM

G.O.P. university

Prof. Dr. Sarash KONYRBAEVA

Kazakh State Girls Pedagogical University

Prof. Dr. Ufuk Fatih KÜÇÜKALİ

Istanbul Aydin University

Assoc. Dr. Ahmet İhsan KAYA

Gaziantep University

Assoc. Dr. Ayşegül AYYILDIZ

Hakkari University

Assoc. Dr. Cihat BOYRAZ

Marmara University

Assoc. Dr. Sabahattin Çam

Cukurova University

Assoc. Dr. Dinara FARDEEVA

Russian Academy of Sciences

Assoc. Dr. İlyas KARTAL

Marmara University

Dr. Lecturer Member Alpaslan AY

Binali Yıldırım University

Dr. C. VIJAI

Institute of Higher Education and Research, Department of Commerce

Dr. Afaq SADYGOVA

Azerbaijan State Pedagogical University

Dr. Lecturer Member Rovsen Mammadov

Bulent Ecevit University

Dr. ZHI Huang

Minzu University of China

Dr. Elena TINIKOVA

Russian Academy of Sciences

Dr. MA Yuzhong

Renmin University

Dr. Elvan CAFAROV

Nakhchivan University

Dr. Beşir SALIH

Al Jabal Al Gharbi University

Dr. Hab. Elżbieta PATKOWSK

Lublin University of Life Sciences

Dr. Kazi MD. Salim Newaz

University of Malaya

Dr. Mahabbat OSPANBAEVA

Taraz State Pedagogical University

Dr. Maha Hamdan ALANAZI

Riyadh King Abdulaziz Institute of Technology

İMAM-HATİP KURSLARININ AÇILMASI SÜRECİNİN İSLAMCI DERGİLERE YANSIMASI: EHLİ SÜNNET DERGİSİ ÖRNEĞİ

THE REFLECTION OF THE PROCESS OF OPENING İMAM-HATİP COURSES ON
İSLAMIC MAGAZINES: THE EXAMPLE OF AHL AL-SUNNAH MAGAZINE

Dr. Öğr. Üyesi Münir ECER

Van Yüzüncü Yıl University, Turkey

ORCID NO: 0000-0002-0486-1460

ÖZET

Türkiye’de İmam-Hatip okullarının kuruluş ve işleyişi, cumhuriyet tarihi boyunca inişli ve çıkışlı bir seyir takip etmiştir. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra, 3 Mart 1924 tarihinde ilan edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun 4. maddesine istinaden açılan bu okullar, çeşitli gerekçelerle 1930 yılına kadar kapatılmış ve bu tarihten sonra öğrenci almamıştır. 1948 yılında 10 aylık imam-hatip kursları açılmış olsa da bu kurslar sürdürülebilir faaliyetler ortaya koyamamıştır. 1951 yılından sonra gerek halkın talepleri gerekse çok partili dönemin getirdiği yeni koşullar çerçevesinde imam-hatip okulları yeniden açılmış ve dört yıllık ilk devre, üç yıllık da ikinci devre olmak üzere toplam yedi yıllık bir öğretim süreci gerçekleştirmiştir. Gerek 1930 yılından sonra bu okulların öğrenci kabul etmemesi gerekse 1951’den sonra yoğun bir şekilde öğrenci alımına başlaması sürecinde bu konu farklı mecralarda tartışılmıştır. Bu mecralardan biri de İslamcı dergilerdir. İslamcı dergilerde iz sürmek, İmam-Hatip okullarına öğrenci alımının durdurulmasından yeniden açıldığı sürece kadar geçen süreyi resmî kayıtların dışındaki kayıtlardan veri toplama, bu sayede konuyu daha etraflı bir şekilde değerlendirebilme imkânını sunmaktadır. Özellikle 10 aylık İmam-Hatip kurslarının varlığı ve ana hatları bilinmekle beraber detaylarına ilişkin malumat eksikliği literatürde bulunmaktadır. Bu detayları söz konusu dergilerdeki tartışmalar ışığında keşfetmek araştırmacılar için bir imkândır. Bu çalışmada konuyu ele alan İslamcı dergilerden biri olan Ehli Sünnet dergisi seçilerek bu dergideki yazılarda İmam-Hatip kurslarının durumu irdelenmiştir. Abdurrahim Zapsu tarafından hazırlanan bu dergi, İslâmî konuları ilgilendiren pek çok hususun yanında 1940 ve 1950’li yıllarda İmam-Hatip okullarının durumu hakkında da çeşitli yazılar kaleme almış, bu süreçte kısa süreli faaliyetler yürüten İmam-Hatip kurslarına ilişkin detaylar da bu yazılar arasında yerini almıştır. Çalışma nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması desenine uygun olarak gerçekleştirilecektir. Veriler söz konusu derginin sayılarından içerik analizi yapılarak toplanacak ve bu analizlerden hareketle yorum ve değerlendirmeler yapılacaktır. Türkiye’de İmam-Hatip kurslarının açıldığı süreci İslamcı bir derginin perspektifiyle okuyup literatürdeki diğer çalışmalarla karşılaştırmalı bir değerlendirme yapmanın din eğitimi alan yazınının İmam-Hatip okulları ile ilgili araştırmalarına yeni bir bakış açısı kazandırması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Örgün Din Eğitimi, İmam-Hatip Kursları, İslamcı Dergiler, Ehl-i Sünnet Dergisi

ABSTRACT

The establishment and operation of Imam-Hatip schools in Turkey have followed a course of ups and downs throughout the history of the republic. These schools, which were opened after the establishment of the Republic, pursuant to the fourth article of the Unification of Education Law declared on March 3, 1924, were closed until 1930 for various reasons and did not accept students after this date. Although 10-month imam-hatip courses were opened in 1948, these courses could not produce sustainable activities. After 1951, within the framework of both the demands of the people and the new conditions brought by the multi-party period, imam-hatip schools were reopened and provided a total of seven years of education, including a four-year first term and a three-year second term. This issue was discussed in different media, both when these schools stopped accepting students after 1930 and when they started to accept students intensively after 1951. One of these channels is Islamist magazines. Tracing Islamist magazines provides the opportunity to collect data from records other than official records, from the time the student admission to imam-hatip schools were stopped until they were reopened, and thus to evaluate the issue more thoroughly. Although the existence and outline of 10-month Imam-Hatip courses are known, there is a lack of information regarding their details in the literature. It is an opportunity for researchers to discover these details in the light of the discussions in these journals. In this study, Ahl al-Sunnah magazine, one of the Islamist magazines dealing with the subject, was selected and the situation of Imam-Hatip courses was examined in the articles in this magazine. This magazine, prepared by Abdurrahim Zapsu, wrote various articles about the situation of Imam-Hatip schools in the 1940s and 1950s, as well as many issues related to Islamic issues, and details about Imam-Hatip courses, which carried out short-term activities during this period, were also included among these articles. The study will be carried out in accordance with the case study design, one of the qualitative research methods. Data will be collected by content analysis from the issues of the magazine in question, and comments and evaluations will be made based on these analyses. It is expected that reading the process of opening Imam-Hatip courses in Turkey from the perspective of an Islamist magazine and making a comparative evaluation with other studies in the literature will bring a new perspective to the religious education literature's research on Imam-Hatip schools.

Keywords: Religious Education, Formal Religious Education, Imam-Hatip Courses, Islamist Magazines, Ahl al-Sunnah Magazine.

GİRİŞ

Türkiye’de imam-hatip okullarının durumu, cumhuriyet tarihinin tartışılan konuları arasında yer almaktadır. Bunun nedeni; yapısı, statüsü, öğrenci kabul durumu, işleyişi gibi konularda cumhuriyet dönemi boyunca farklılık arz eden aşamalardan geçmiş olmasıdır. Türkiye Cumhuriyeti’nde imam-hatip okullarının hikayesi, esasında Osmanlı dönemine dayanan uygulamalardan beslenmektedir. Cumhuriyetin kurulmasından sonraki süreç ise 3 Mart 1924 tarihinde ilan edilen 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun dördüncü maddesi ile başlamaktadır.³⁶ Yeni kurulan cumhuriyetin bünyesinde yürütülecek olan eğitimi tek elde birleştirerek eğitim-öğretim işleri ile ilgili sorumluluğu Maarif Vekaleti’ne devreden Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun ilgili maddesi, Türkiye’de bir taraftan yüksek diniyyat mütehassıslarını yetiştirmek üzere Darülfünun’da bir İlahiyat Fakültesi açılmasını uygun görürken diğer taraftan da toplumun imamlık ve hatiplik ihtiyacını karşılayacak din görevlilerinin yetiştirilmesi için de yeni okullar açılacağını duyurmaktadır. Böylelikle Tevhid-i Tedrisat, Türkiye’de imam-hatip okullarının temelini teşkil eden yasal dayanaklardandır.

Söz konusu kanuna istinaden Maarif Vekaleti bünyesinde ortaokul seviyesinde dört yıl süreli eğitim veren 29 imam-hatip mektebi açılmıştır. Devam eden yıllarda bu okullara yenisi de eklenmekle beraber daha önce açılmış olanların kapandığı dikkat çekmektedir. Nitekim 1924-1925 öğretim yılında bu mekteplerin sayısının 26’ya, 1925-1926 öğretim yılında 20’ye düştüğü görülmektedir. 1926-1927 öğretim yılında kalan mekteplerin 18’i kapatılmış, geriye sadece iki tanesi kalmıştır. 1930’a kadar bunlar da kapanmış ve bu tarihlerden itibaren uzun bir süre boyunca öğrenci yokluğu gerekçesiyle imam-hatip mektepleri kapalı kalmıştır.³⁷

İmam-hatiplerin bu aşamadan sonra yeniden gündeme gelmesi için 1948 yılını beklemek gerekmiştir. Nitekim gerek artan talepler gerekse Türkiye’nin çok partili hayata geçme sürecinde dinî hayata ilişkin beklentilere daha ziyade gösterilen eğilim din öğretimini yeniden gündeme taşımış, bunun bir neticesi olarak 15 Ocak 1948 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı, ortaokul mezunu olup askerliğini tamamlamış kişilerin kabul edilebileceği 10 ay süreli imam-hatip kursları açılmıştır. Dinî alan bilgisi (Kur’an-ı Kerim, Hadis ve Tefsir, Akaid, İbadet, Ahlâk) ve kültür derslerinin (Türkçe, Hutbe, Tarih, Coğrafya, Yurt Bilgisi, Sağlık Bilgisi) verildiği bu kurslarda³⁸ yetişen talebelerin imam-hatip olarak görevlendirildiği anlaşılmaktadır. Kursların açılış gerekçesi olarak Müslüman vatandaşların imamlık ve hatiplik ihtiyacının karşılanması olarak ortaya konulmuştur.³⁹ Okul hüviyetini taşımaksızın, adından da

³⁶ “Tevhid-i Tedrisat Kanunu”, 1340.

³⁷ Muhittin Alagöz, “Eğitim Sistemi İçerisinde İmam-Hatip Liselerinin Yeri”, *II. Din Eğitimi Şurası Tebliğ ve Müzakereleri II* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2003), 576.

³⁸ A. Çağlar Deniz, “Tek Parti Döneminde Devrimsel bir Ric’at olarak Dini Açılımlar: İmam- Hatip Kursları Örneği”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7/3 (2014), 107; Mustafa Öcal, *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Din Eğitimi* (İstanbul: Düşünce Kitabevi Yayınları, 2011), 179.

³⁹ Öcal, *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Din Eğitimi*, 173-174.

anlaşılacağı üzere kurs statüsünde kalan bu girişim, ihtiyacı karşılamaktan uzak olduğu için uzun süreli olmamış, kısa süre sonra etkisini kaybetmiştir.⁴⁰ Zira kaynaklardan edinilen bilgilere göre kurslar düşük düzeyde de olsa varlığını bu tarihten sonra sürdürmüş, izlerine 1958 yılında dahi rastlanmıştır.⁴¹

Tek parti döneminin son kurultay toplantısındaki yoğun gündem maddeleri arasında yer alan imam ve hatip okullarının yeniden açılması tartışmalarının etkisiyle açılan bu kurslar,⁴² dönemin siyasi ikliminin bir çıktısı olarak değerlendirilmektedir.⁴³ Şunu da ifade etmek gerekir ki cumhuriyet dönemi din eğitimi tarihi içerisindeki kısa süreli bu kurslar, daha sonra, 1951 yılında yeniden açılacak olan imam-hatip okulları için hem meşruiyet hem de program açısından hazırlayıcı bir rol üstlenmiştir. Zira öncelikle 10 ay süreyle toplumun din hizmetlerini karşılayacak ve görevli bulunduğu yerleşim yerinin tüm bireylerinin dinî ve manevî beklentilerine cevap verebilecek din görevlilerinin yetişemeyeceği ortaya çıkmıştır. Din görevlisi yetiştirebilmek için dinî alan bilgisi ve genel kültür derslerinden müteşekkil derslerin kısa süreli olmayan, belli bir süreç dahilinde verilmesinin önemi fark edilmiş olmalıdır. Bu nedenle 17 Ekim 1951 tarihinde imam-hatip okulları yeniden açılması kararlaştırılmıştır. 1951-1952 eğitim-öğretim yılında faaliyete başlayan bu okullar daha sonra birinci ve ikinci devre halinde 7 yıl boyunca eğitim vermiştir.⁴⁴ Bu gidişat, 10 ay süreli imam-hatip kurslarının Türkiye’de din görevlisi yetiştiren okulların yeniden açıldığı süreçte bir geçiş rolünü üstlenmiş olduğu yorumunun öne sürülmesini mümkün kılmaktadır.

Cumhuriyet tarihinde din eğitiminin mühim bir geçiş rolüne sahip olan bu kurslara ilişkin olarak literatürde müstakil bir çalışmaya rastlanmıştır. Bu çalışmada imam-hatip kurslarının ortaya çıkış hikayesi Milli Eğitim Kongresi ve CHP’nin VII. Kurultay toplantısının ardındaki gelişmeler çerçevesinde anlaşılabilir yorumlanmaya çalışılmıştır.⁴⁵ İmam-hatip kurslarına ilişkin çalışmaların nispeten az olmasının sebepleri arasında bu kursların kısa süreli olması ve kısa bir süre sonra etkisini kaybetmesini de saymak mümkündür. Söz konusu kursların imam-hatip okulları kadar uzun süreli ve etkin olmaması, bu alanda müstakil araştırmaların yapılmasını engellemiş olabilir. Ancak dönemin sadece resmî kararları ve evrakları haricindeki yazılara bakıldığında, bu kursların durumunun yanı sıra bu dönemde kurslar hakkında yapılan tartışmaların detaylarına da ulaşabilmenin mümkün olduğu görülmüştür. Burada sözü edilen yazılardan biri de dönemin İslamcı dergileridir. Bu dergilerde genel olarak dinî konular veya kendi dönemlerinde dinî konuları doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen meselelere ilişkin yazı

⁴⁰ Kemal Güran, “İmam-Hatip Okullarının Türkiye’ye Kazandırdıkları”, *Her Yönüyle Tevfik İleri* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995), 91-92; Alagöz, “Eğitim Sistemi İçerisinde İmam-Hatip Liselerinin Yeri”, 576.

⁴¹ Öcal, *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Din Eğitimi*, 178.

⁴² Deniz, “Tek Parti Döneminde Devrimsel bir Ric’at olarak Dini Açılımlar: İmam- Hatip Kursları Örneği”, 102-104; Öcal, *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Din Eğitimi*, 173.

⁴³ İsmail Kara, *Cumhuriyet Türkiyesi’nde Bir Mesele Olarak İslâm* (İstanbul: Dergah Yayınları, 2019), 2/276.

⁴⁴ Öcal, *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Din Eğitimi*, 186; Mehmet Ali Gökaçtı, *Türkiye’de Din Eğitimi ve İmam Hatipler* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2005), 19.

⁴⁵ Deniz, “Tek Parti Döneminde Devrimsel bir Ric’at olarak Dini Açılımlar: İmam- Hatip Kursları Örneği”, 99-108.

ve tartışmalar ele alındığından, imam-hatiplerle ilgili gelişmeler de bu dergilerin gündemini işgal etmiştir.

Bu araştırmanın amacı, imam-hatip kurslarının durumunu ve bu kursların işleyişi hakkındaki gelişmeleri dönemin İslamcı dergileri arasında yer alan Ehli Sünnet dergisindeki yazılar ekseninde anlamak ve ortaya koymaktır. Ehli Sünnet dergisi, 1947-1953 yılları arasında yedi yıl boyunca Abdurrahim Zapsu'nun imtiyaz sahibi ve başyazar olduğu "Dinî, Ahlakî ve İlmi Haftalık Gazete" şiarıyla neşredilmiştir. Derginin ana konuları her cildin sonunda yeniden gözden geçirilmiştir. Ancak bu konulara ilişkin genel bir çerçeveden söz etmek mümkündür. Derginin esas neşredilme sebebinin okuyuculara dinî eğitim vermek olduğu anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda iman, ibadet, tefsir, hadis, İslam tarihi, tasavvuf gibi konulara ilişkin olarak her sayıda, yer yer birbirinin devamı niteliğinde olan yazılara yer verilerek çocuklar başta olmak üzere hitap ettiği kitleye, derginin adından da anlaşıldığı üzere ehl-i sünnet akaidine uygun bir formda eğitici içerikler sunulmuştur.⁴⁶ Öte yandan Türkiye'deki dahilî ve haricî gelişmeler, dinî hayatı doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen karar ve olaylar da ayrı başlıklardaki yazılar halinde işlenmiştir.⁴⁷ İmam-hatip kurslarının bu dergide ele alınması da böyle bir tutumdan kaynaklanmaktadır. Bu yönüyle dergi, sadece dinî içerikler veren bilgilendirici yazıların yanı sıra Türkiye'deki dinî hayatın söz konusu döneme ilişkin olay ve tartışmalarını haber veren, teferruat olarak nitelendirilebilecek gelişmelerin dahi bugün fark edilerek anlaşılmasını sağlayabilen bir özelliğe sahip olmasıyla esasında araştırmacılar için önem arz eden bir veri toplama kaynağıdır. Ehli Sünnet dergisinde imam-hatip kursları ile ilgili yazılara alan yazından bir çalışmada değinilmiş olmakla birlikte⁴⁸ bu yazıların genelinin yaptığı eleştiriler ve sunduğu önerilere ilişkin bütüncül, tema halinde veriler sunan bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Çalışma, nitel araştırma yöntemlerinin durum çalışması desenine uygun olarak yürütülen bir içerik analizi çalışmasıdır. İçerik analizi, belirlenen bir araştırma amacına ulaşabilmek için ses, video, basılı ve yayınlanmış içeriklerin ele alınması ve araştırma konusuna uygun bulguların elde edilmesi adına analiz işlemine tabi tutulmasıdır.⁴⁹ Bu çalışmada da cumhuriyet dönemi din eğitiminin detayları ile anlaşılmayı bekleyen konuları arasında yer alan imam-hatip kursları ele alınmış ve Ehli Sünnet dergisindeki yazıların analiz edilmesiyle bu kursların yapısı, işleyişi, ders içeriği, söz konusu dönemin İslamcı yazılarındaki durumu ortaya konulmaya çalışılmıştır. İmam-hatip kursları ile ilgili tartışmaları barındıran yazılar incelendiğinde, bu tartışmaların üç alt başlıkta işlenebileceği görülmüştür. Bunlar; İmam-hatip okullarının gerekliliği, kursların

⁴⁶ Davut Eşit, "Cumhuriyet Döneminde Fıkıh Meseleleri: Ehl-i Sünnet Dergisi Örneği", *Cumhuriyet Dönemi İslami İlimler*, ed. Halil Aldemir - Yusuf Aġkuş (Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi, 2023), 294-295.

⁴⁷ Hatice Küçükaya, *Türkiye Modernleşmesi ve İslamcılık Düşüncesi: Ehli Sünnet Dergisi Örneği* (Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 44-45; "Ehli Sünnet" (İslamcı Dergiler Projesi) (Erişim 16 Mart 2024); Sevda Aktulga Gürbüz, "Cumhuriyet Döneminin İslamî Dergilerinde Tasavvufa Yaklaşım: Ehl-i Sünnet Dergisi Örneği", *Cumhuriyetimizin 100. Yılına Armağan*, ed. Bekir Koçlar vd. (Ankara: Berikan Yayınevi, 2023), 32; Davut Eşit, "Osmanlıdan Cumhuriyet'e Uzanan Bir Âlim Portresi: Abdurrahim Zapsu ve Fikhî Çalışmaları", *Cumhuriyet Devrinin Bir Serhat Vilayeti Hakkâri Uluslararası Sempozyumu*, ed. Selcan Koçaslan (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı, 2020), 1143-1144.

⁴⁸ Abdullah Akin, *Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi 1920-1950* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2012), 132-133.

⁴⁹ Şener Büyüköztürk, *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi Kitabı* (Ankara: Pegem Yayıncılık, 2002), 259; Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar-İlkeler-Teknikler* (Ankara: Nobel Yayınları, 2012), 184.

yapısal durumu ve hukukî statüsü, derslerin içeriğidir. Çalışmanın bundan sonraki aşamasında bu başlıklar ele alınacak ve imam-hatip kurslarındaki genel profil ortaya konulmaya çalışılacaktır.

İmam-Hatip Okullarının Gerekliği

Ehli Sünnet dergisinde imam-hatip kursları ile ilgili dikkat çeken öncelikli husus, derginin yazar kadrosunun imam-hatip okullarının gerekliği, Türkiye’de ideal din görevlisi yetiştirilebilmesi için bu okulların açılmasının önemi üzerinde durmuş olmalarıdır. Kursların açıldığı sürede bu konunun gündeme gelmesi, derginin bu geçiş sürecinin atlatılarak doğrudan okulların açılmasını desteklemiş olmalarından kaynaklanmaktadır. Yani Ehli Sünnet, bu kursların yeterli olmadığını, yetiştirilecek din görevlisinin ihtiyacı karşılayabilecek bir donanıma sahip olabilmesi için imam-hatip okullarının açılması gerektiğini savunmaktadır.

İmam-hatip kurslarının açılmasından dört ay sonra dergide yayınlanan ve “İmam ve Hatip Okullarının Açılmasını Bekliyoruz” başlıklı bir yazıda şu ifadeler yer verilmiştir:⁵⁰

“İnsanlar, hayatın idamesi için maddi gıdalara muhtaç oldukları gibi ruhi gıda olan, bütün güzel huyların anası mesabesinde bulunan dine de muhtaçtır (...) Bu ihtiyacın his edildiğini ve karşılanması için tedbirler düşünüldüğünü biliyoruz. Sözü edilen okulların diyanet işleri başkanlığına bağlı olarak bir an evvel açılmasını sabırsızlıkla İntizar ediyoruz.”⁵¹

Yukarıdaki alıntı, kursların açıldığı tarihten sonraki bir zaman diliminde kaleme alınmış ve kurs değil; okulların açılması gerektiğini öne sürmüştür. Zira kurslar, okul tarafından yapılacak katkıları sunmakta zaman ve muhteva bakımından yeterli bulunmamıştır. Okulların açılmasını talep eden yazının gerekçesi ise, insanların dine ve maneviyata ihtiyaç duyması ile temellendirilmiştir. Bu ihtiyacı karşılayacak kişilerin yetiştirilmesi için imam-hatip okullarına ihtiyaç duyulduğu vurgulanmıştır. Alıntının son kısmında yer alan ve okulların Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde açılmasını talep eden bölüme ilişkin detaylar, kursların yapısı ve statüsüne ilişkin bölümde ayrıca ele alınacaktır.

Ehli Sünnet dergisinin imam-hatip okullarının açılması gerektiğine dair duruşunu ortaya koyan başka yazılar da mevcuttur. Bu nitelikteki bir yazıda yer alan ifadelerden biri de şu şekildedir:

“Hadise görüldüğü kadar basit değildir, 15 milyon (Ehli Sünnet Müslüman) evlatlarının dini ihtiyaçlarını karşılamak zorundayız. (...) Millet bugün büyük bir ihtiyaç karşısındadır, Müslüman evlâtları dini malûmattan bibeherdirler. Gençler manevi boşluklarını derk etmiş ve dayanacak ruhî istinadgâh istiyorlar, ciddi ilmî din terbiyesine muhtaçdırlar.”⁵²

Derginin imam-hatip okullarının açılmasına dönük sergilediği tutum, bu okulların sadece din görevlisi ya da imam yetiştirmesine matuf değildir. Burada yetişecek olan din görevlilerinin toplumda eksik olarak görülen dinî bilgi ve maneviyat eksikliğini gidermekte rol oynamalarına

⁵⁰ Bu çalışmada yer alan alıntılar, dergideki ilgili yazılardan olduğu gibi alınmıştır. Kelime kullanımı, yazım, imlâ ve noktalama gibi detaylara çalışmanın yazarı tarafından müdahale edilmemiştir.

⁵¹ Abdülhalim Akkul, “İmam ve Hatip Okullarının Açılmasını Bekliyoruz”, *Ehli Sünnet* 2/36 (15 Mayıs 1948), 13.

⁵² Abdurrahim Zapsu, “Millî Eğitim Bakanlığına Birinci Açık Mektup”, *Ehli Sünnet* 1/16 (17 Ekim 1947), 4.

ilişkin bir beklenti söz konusu olsa da yer verilen ifadelerde okulların yaygınlaşması ve söz konusu eksikliklerin giderilmesinde doğrudan okulların rol oynamasının da düşünüldüğü ileri sürülebilir. Yani imam-hatip adı altında kurslar değil, okulların açılması ve bu okullarda verilen eğitimle öğrencilerin dinî ve manevî eğitim ile teçhiz edilmelerinin gerekli olduğu vurgulanmaktadır. Bununla beraber, okulların açılmasından sonra ehl-i sünnet akaidine dönük bir eğitimin verilmesi gerektiğine ilişkin bir yaklaşım da ortaya çıkmaktadır ki bu husus, kurslardaki derslerin içeriğine dair bölümde özel olarak ele alınacaktır.

Yukarıda yer alan alıntılar ve tartışılan konuların doğrudan imam-hatip kursları ile değil, imam-hatip okulları ile irtibatlı olduğu düşünülebilir. Ancak bu tartışmaların kursların açıldığı bir süreçte ve bu kurslarının eksikliğini gündeme getirdiği bir zeminde ortaya çıkması, konunun kurslarla olan ilişkisini ortaya koymaktadır.

1930'lu yıllardan 1950'li yıllara kadar imam-hatip okullarının yeniden eğitim faaliyetlerine başlamasının gerekli olduğuna dair tartışmalar sürdürülmüştür. Burada İslamcı bir dergide yer alan beklentilerin yanı sıra söz konusu tartışmaların izlerini farklı kaynaklarda da görebilmek mümkündür. İmam-hatip kurslarının açılması sonucunu doğuran CHP'nin yedinci kurultay toplantısındaki tartışmalarda böyle bir gerekliliğin izine rastlamak mümkündür.⁵³ İktidar partisinin bundan sonraki toplantılarında da toplumdaki imam ve hatip eksikliğini din eğitimi çerçevesinde ele alındığı ve müzakerelerin yapıldığı bilinmektedir.⁵⁴ Bununla beraber söz konusu dönemde imam-hatip okullarının açılmasına dönük beklentinin toplumsal tabanda, toplumun dinî eğitimi talep eden kesimlerinde de mevcut olduğu vurgulanabilir. Nitekim döneme ilişkin tanıklıkların ele alındığı araştırmalarda halkın imam-hatip okullarının açılmasına dönük beklenti ve taleplerinin detaylarına ulaşılabilir.⁵⁵ Dergide yer alan ve talep bildiren tartışmalarda da toplumsal tabandaki beklentinin genel bir profiline rastlamak ve yukarıda yer alan alıntıları bu yönüyle de yorumlamak mümkündür.

Yapısal Durum ve Hukukî Statü

Ehli Sünnet dergisinde imam-hatip yetiştirilmesinin gündeme getirilmesinden itibaren yazılan yazılarda vurgulanan tartışmalardan biri de bu kursların yapısal durumu ve hukukî statüsüdür. Bu kapsamda öne çıkan tartışma, söz konusu mesleğin mensuplarını yetiştirecek müessesenin hangi kuruma bağlı olacağı yönündedir. Derginin başyazarı Zapsu, ele aldığı yazılarında imam-hatiplerin hem bir okul olarak açılması hem de bunun Diyanet İşleri Riyaseti'ne bağlı olması gerektiğini ısrarla savunmaktadır. Konuyu ele aldığı ve doğrudan Milli Eğitim Bakanlığı'na hitap ettiği bir yazıda geçen ifadeler şunlardır:

“İslâm vatandaşları için (Diyanet İşleri Riyaseti) ve din mütehassıslarından ibaret bir (müşavir heyet)i, bütün vilâyet ve kazalarda Müftülükler, Vazlıklar, İmamlıklar mevcuttur. Bu teşkilât fiilen İslâm vatandaşlarının dini ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Bunlar hükümet

⁵³ Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, 173; Deniz, “Tek Parti Döneminde Devrimsel bir Ric'at olarak Dini Açılımlar: İmam- Hatip Kursları Örneği”, 102-103.

⁵⁴ Halis Ayhan, *Türkiye'de Din Eğitimi* (İstanbul: Dem Yayınları, 2014), 169.

⁵⁵ Mustafa Öcal (ed.), *Tanıkların Dilinden Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Dini Hayat* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2008), 1/244.

teşkilâtı dahilindedir. Tahsisatları hükûmetin umumi bütçesinden verilir ve her sene Millet Meclisi bunların kadrolarını ve bütçelerini müzakere ederek tasdik eder. Kanunen Baş Bakanlığa bağlı idare hukukunun bütün hak ve vazifelerini nefsinde toplayan bu teşkilatın yegâne vazifesi İslâm vatandaşlarının dini ihtiyaçlarını temin etmektir. Başka bir vazifesi yoktur. Kanun nasıl Eğitim işlerini münhasıran makamınıza, Askerlik işlerini münhasıran Savunma Bakanlığına para işlerini münhasıran Maliye Bakanlığına, İç işlerini münhasıran İç işleri Bakanlığına vermişse din işlerine de Baş Bakanlık delâletile (Diyanet İşleri) Başkanlığına vermiştir. Devlet teşkilatında sayıştay Başkanlığı, Daniştay Başkanlığı nasıl bir kıymet ifade ediyorsa Diyanet İşleri Başkanlığı da aynı kıymeti ifade eder. Maliye Bakanlığı nasıl Sayıştay Başkanlığının işine; Dış İşleri Bakanlığı nasıl Daniştay Başkanlığı işine müdahale edemezse sizde hukuken din işleri Başkanlığının işine müdahale edemezsiniz. Bilhassa ilim müesseselerinin başında bulunmanız dolayısıyla bu hukukî vecibeye daha ziyade riayet etmeniz lazımdır. Bütün dünya hukukcuları bu noktada mütefektirler. İşî resmen vazifedar olan Diyanet İşleri Riyasetine ve onun teşkilatına bırakmak hukuki bir zarurettir (...) Biz hukuki esasata istinat ederek sizden rica ediyoruz ki Baş Bakanlığa bir yazı yazarak size tevdi edilen (dinî tedrisat) işini kanunen muvazzaף bulunan (Din İşleri Başkanlığına) devrediniz ancak onların toplayacağı mütehasıs heyetine iştirâk etmek üzere müşavir âza olarak (talim ve terbiye heyeti)nizden bir zat bulundurabilirsiniz.”⁵⁶

Yazıda, Türkiye’deki Müslümanların durumu ve ihtiyaçları ile ilgilenen, doğrudan Başbakanlık’a bağlı bulunan Diyanet İşleri dururken, imam ve hatip yetiştirilmesi gibi doğrudan din ile ilişkili bir meselenin Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı olması eleştirilmektedir. Nasıl ki her kurum başkasının iş alanında yer alan bir meseleye müdahale etmiyorsa, din işlerine de Diyanet’in dışındaki bir kurumunun müdahale etmesinin doğru olmayacağı savunulmaktadır. Bu yazıya göre Milli Eğitim, işleyişi sağlamak ve pedagojik açıdan katkı sunabilmek için üye görevlendirebilir, ancak kursların yapısına ve işleyişine müdahale edemez. Böyle bir müessesenin Diyanet bünyesinde yer alması gerektiğine ilişkin savunu, dergideki sair yazılarda da görülebilmektedir. Örneğin bir yazıda Van Milletvekili İbrahim Arvas tarafından meclise sunulan⁵⁷ ve imam-hatiplerin Diyanet bünyesinde faaliyet yürütmesini teklif eden tasarıya yer verilmiş ve bu tasarı için “*yurdumuzun imanı için hayati kıymetler ifade eden bir tasarı*” ifadesi kullanılmıştır.⁵⁸ Derginin devamındaki sayıda yer alan bir yazıda da bu tasarının millet tarafından hüsn-ü kabul ile karşılandığı ifade edilmektedir.⁵⁹ Burada yer alan tartışmalar, kursları da ilgilendirmektedir. Nitekim daha önce okul olarak açılması gerektiği ileri sürülen bu müessesenin bağlı olması gerektiği düşünülen kurum hakkında da bilgi verilmektedir.

İmam-hatip okulları için bir gelişme niteliğinde olan kursların açılması sürecinde bu kursların Diyanet İşleri bünyesinde yer alması hususu, 1948 tarihli hükümet toplantısında da tartışılmıştır. Bu kurslar hayır kurumları tarafından mı açılacağı, Diyanet’e mi yoksa Milli Eğitim Bakanlığı’na mı bağlı olacağı hususuna ilişkin tartışmaların yapıldığı kaynaklarda yer

⁵⁶ Zapsu, “Millî Eğitim Bakanlığına Birinci Açık Mektup”, 4.

⁵⁷ Akın, *Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi 1920-1950*, 122-124.

⁵⁸ “Bütün Memleket İçin Hayırlı Olacak Kıymetli Bir Kanun Layihası”, *Ehli Sünnet* 1/27 (01 Ocak 1948), 6.

⁵⁹ Abdurrahim Zapsu, “Milletin Büyük Bir Sevinçle Karşılacağı Bir Kanun Tasarısı”, *Ehli Sünnet* 2/28 (15 Ocak 1948), 4.

almaktadır. Bu tartışmalarda dinî nitelik taşıyan meslek mekteplerinin Mili Eğitim Bakanlığı'na bağlı olmasının doğru olamayacağı öne sürülerek Diyanet İşleri'ne bağlı olması gündeme gelmiş, ancak bu durum kapatılmış olan medreselerin yeniden dirilmesine sebep olacağı endişesi ile bazı üyeler tarafından reddedilmiştir.⁶⁰ Sonraki süreçlerde, yani 1950'den sonra imam-hatip okullarının yeniden açılmasının da gündeme alındığı bir süreçte yapılan tartışmalara bakıldığında, bu okulların Diyanet İşleri Başkanlığı'na devredilmesi gerektiğini öne süren yazıların mevcut olduğu görülmektedir. Örneğin dönemin Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki, 1950 yılında hazırladığı din eğitimi raporunda bu hususa vurgu yapmış, sadece imam-hatip okullarının değil, din müesseseleri ve din derslerinin tamamının tedvir ve murakabesinin başkanlığa verilmesi gerektiğini savunmuştur.⁶¹

Kursların bağlı bulunacağı kurum ile ilgili tartışmaların yanı sıra, bunların hukukî statüsüne dair tartışmalar da gündeme taşınmıştır. İmam-hatiplerin bir kurs statüsünde olmasının kanunî dayanaktan mahrum olduğunu, Tevhid-i Tedrisat'a uygun olabilmesi için kurs yerine okulların açılması gerektiğini savunan bir yazıda geçen ifadeler şu şekildedir:

“Tevhidi tedrisat kanununa dayanan bu karar, kanunun metnin mevcut bulunan “imam ve hatip mektebi” tabirini nasıl kurs şeklinde çevirebilir. Kanun kararla değiştirilemez. Bunun değişmesi için yine bir kanun lâzımdır. Binaenaleyh eğer fırka bu kararı B.M.M. getirmiyeycekse hükümet “imam ve hatip mektebi” şeklinde açmağa mecburdur. Şu halde (kurs) kelimesi gayri tabii ve gayri kanuni olur.”⁶²

Kursların okula dönüştürülmesine dönük talepler, sadece hukukî dayanaklarla sınırlandırılmamış, başka yazılarda pedagojik yönleriyle de ele alınıp tartışılmıştır. Örneğin bir yazıda şu ifadeler yer almaktadır:

“Evvelâ: Bu kurs, umumî bir bilgi müessesesi midir yoksa bir meslek mektebi veya kursu mudur? Buraya orta mektep mezunu kabul edildiğine göre lise derecesinde bir meslek mektebi veya kursu olması lazım gelir. Mektep veya kurs kelimesini tereddütle söylüyorum, çünkü: Mektep desem mektep değil, kurs desem kurs değil. Mektep, umumî bilgi ile hemahenk olarak mesleki bilgi veren müessese demektir. (...) Kurs ise; herhangi bir mesleğin umumî hatlarını hakkile öğrenmiş ve fakat daha faydalı bilgilerini çoğaltarak ihtiyacı hakkile karşılayan meslek sahibi yetiştiren bir yer demektir.”⁶³

Yazıda din görevliliği veya imamlık ve hatiplik mesleğine ilişkin doğrudan eğitim veren bir okul bulunması gerektiği ileri sürülmüş, bu eğitimden geçerek din görevlisi olan bireylerin meslekî becerilerinin gelişmesi için kurslardan yararlanılması gerektiği savunulmuştur. Kısa süreli kurslarla din görevlisi yetiştirilemeyeceği, kursların okula dönüştürülmesi gerektiğine ilişkin kavramsal bir tahlil yapılmıştır. Derginin bazı sayılarında spesifik örnekler de ele

⁶⁰ Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, 174-175.

⁶¹ Ahmet Hamdi Akseki'nin “Din Tedrisatı ve Dinî Müesseseler Hakkında Bir Rapor” başlıklı yazısı ve bu yazıda yer alan söz konusu kurumların başkanlığa devri hakkındaki görüşleri için bkz. İsmail Kara, *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi 2* (İstanbul: Dergah Yayınları, 2014), 897-911.

⁶² Abdurrahim Zapsu, “Tarihi Bir Karar İlâhiyat Fakültesi Açılıyor”, *Ehli Sünnet* 2/38 (15 Haziran 1948), 4.

⁶³ Abdurrahim Zapsu, “Petagoji noktasından İmam-Hatib Kursunda Bir Röportaj”, *Ehli Sünnet* 3/54 (15 Şubat 1949), 11.

alınmakta ve kısa süreli kursların uzun süreli okullara dönüştürülmesine dair talep bu örnekler üzerinden sunulmaktadır. Mesela bir yazıda bu kurslardan mezun olan bir öğrencinin eda ve sedasının test edilmesi için imtihana tabi tutulduğu ve Kur'an okuyamadığı haber verilmektedir.⁶⁴ İmam-hatip kurslarında verilecek kısa süreli eğitimle imam yetiştirilemeyeceğine dair tartışmaların söz konusu dönemde farklı vesilelerle tekrar gündeme geldiği ve başka mecralarda da tartışıldığına ilişkin verilere ulaşmak mümkündür.⁶⁵

İmam-hatip kurslarının yapısal ve hukukî statüsüne bakıldığında, yapısal olarak öncelikle Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlanması gerektiğine ilişkin bir yaklaşımın mevcut olduğu ve bu yaklaşımın sürdürüldüğü görülmektedir. Hukukî olarak ise imam-hatiplerin kurs adı altında açılmayacağı, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun dördüncü maddesi gereği bu okulların birer mektep olarak açılmasının gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Bununla beraber henüz din görevlilerinin yetiştirilmesini amaç edinen bir meslek okulu mevcut değilken kurs adı altında kısa süreli bir eğitimle imam ve hatip yetiştirilmesinin pedagojik olmadığına da altı çizilmiştir.

Derslerin İçeriği

Ehli Sünnet dergisinde imam-hatip kursları ile ilgili yazılarda yer alan konulardan biri de bu derslerin içeriğidir. Derslerin içeriği kategorisinde bu kurslarda okutulan dersler ve kursun programı ile ilgili görüş, eleştiri ve öneriler yer almaktadır.

İmam-hatip kurslarında okutulan derslerin içeriği, daha önce de yer verildiği gibi Kur'an-ı Kerim, hadis ve tefsir, akaid, ibadet, ahlâk, Türkçe, hutbe, tarih, coğrafya, yurt bilgisi ve sağlık bilgisi olmak üzere meslekî ve kültür derslerinden oluşmaktadır.⁶⁶ Dergide yer alan bir yazıda genel kültür derslerine ilişkin olarak şöyle bir eleştiri ve öneri yer almaktadır:

“Tedrisat programına geçiyorum: Türkçe, tarih, coğrafya, yurt bilgisi, sağlık bilgisi, Kur'anı Kerim, ibadet, akaid. Bu ilimleri tetkik edelim: (Türkçe, tarih, coğrafya, yurt bilgisi, sağlık bilgisi) bilmeyen orta mektep mezunu olur mu? Bu ilimlerin umumi bilgisini orta mektepten alan öğrencilerin bilgilerini tekrarlayarak kıymetli vakitleri niçin ziyana uğrattılıyor?”⁶⁷

İmam-hatip kurslarına kabul edilen öğrencilerin ortaokul mezunu olmalarından ötürü Türkçe, tarih, coğrafya, yurt bilgisi, sağlık bilgisi gibi derslerin zaten daha önce alınmış olduğu ileri sürülerek bu aşamada meslekî olarak kendilerine katkı sağlayabilecek derslere ağırlık verilmesinin daha iyi olacağı savunulmaktadır. Meslekî alan derslerinden ne kastedildiği sorusu ise gerek bu yazıda gerekse dergideki sair yazılarda ele alınmaktadır. Bu kapsamda noksan olarak görülen imâmet ahkâmı, hitabet dersi ile Arapça ve Farsça dil derslerinin de yer alması gerektiği üzerinde durulmaktadır. Dolayısıyla bir imam-hatip için mesleğin ahkâm boyutu, hitabet sanatı ve İslâm dininin anlaşılıp aktarılmasında önem arz eden söz konusu iki dilin

⁶⁴ Abdurrahim Zapsu, “İmam Hatip Kursunun Fecî Neticesi”, *Ehli Sünnet* 3/69 (01 Ekim 1949), 2.

⁶⁵ Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, 181.

⁶⁶ Deniz, “Tek Parti Döneminde Devrimsel bir Ric'at olarak Dini Açılımlar: İmam- Hatip Kursları Örneği”, 107; Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, 179.

⁶⁷ Zapsu, “Petagoji noktasından İmam-Hatib Kursunda Bir Röportaj”, 12.

bilinmesinin gerekliliğine işaret edilmektedir.⁶⁸ Başka bir yazıda ise verilecek derslerin içeriğinin İslamiyet'in insanlara sunduğu üç temel öğretinin esas alınması gerektiği iddia edilmekte ve iman, ibadet ve ahlâk olarak kategorize edilebilecek bu üç öğretinin kurs programında ihmal edilmemesi yönündeki öneriler yer almaktadır. Böylece esasında derslerin ideal içeriği, bu üç öğreti ile özetlenmektedir.⁶⁹

Yukarıda yer verilen tartışmalara bakıldığında, konunun yeniden imam-hatip kurslarının yapısal durumu ve öğrenci kabul şartlarında düğümlendiğini görebilmek mümkündür. Zira kurs değil, okul statüsünde olması meslekî alan bilgisi derslerinin daha teferruatlı bir şekilde verilmesinin sağlayacağı düşünülmektedir. Bununla beraber ortaokulu tamamlamış olan öğrencilerin kabul edilmesi, daha önce alınmış olan derslerin tekrarına düşülmesine sebep olacağı vurgulanmaktadır. Yeri gelmişken kabul edilen öğrenciler hakkında da bazı problemlerin bulunduğu dergideki bir yazıya konu olduğu ifade edilmelidir. Bu yazıya göre öğrencilerin yaş ve birikim olarak eşit statüye sahip olmadıkları haber verilmiştir.⁷⁰ Konuya ilişkin diğer çalışmalarda da bu hususun gündeme geldiği ve öğrenciler arasında bir birlik olmadığı ifade edilmiştir.⁷¹ Kurslara kabul edilen öğrencilerin ortaokul mezunu olmalarının yanı sıra askerliği de tamamlamış olma şartı hatırlanacak olursa, yaş ve bilişsel donanım olarak öğrenciler arasındaki fark tahmin edilebilmektedir.

Okutulacak derslerin içeriği hakkında ileri sürülen önerilerden biri de büyük oranda meslekî alan bilgisi derslerinin yer aldığı programın üç ayrı devre halinde verilmesi yönündedir. Yani 10 aylık süre üç devreye bölünmeli ve her devrede bu dersler içerik olarak çeşitlendirilecek şekilde okutulmalıdır.⁷² Bu önerinin muhtemel sebebi, söz konusu dönemde 10 aylık olarak açılan kursların daha kısa sürede tamamlandığı yönünde bazı haberlerin ortaya çıkmasında aranabilir. Bu haberlere göre kurstaki eğitim süresi 10 değil, 5 ay sürmektedir.⁷³

İçeriğe dönük olarak zikredilmesi gereken hususlardan biri de Ehli Sünnet dergisi mensuplarının bu derslerde nasıl yaklaşımı benimsedikleridir. Derginin isminden de anlaşılacağı üzere burada standart bir çizgi bulunmaktadır. Bu nedenle Zapsu ve ekibinin ehl-i sünnet akaidini esas alan bir öğretim yaklaşımını benimsedikleri ve bunu önerdikleri hemen tahmin edilebilmektedir. Doğrudan imam-hatip kursları ile alakalı olmamakla birlikte bu yaklaşıma ilişkin görüşlerinin yer aldığı bir yazı da neşretmişleridir. Söz konusu yazıda şu ifadeler yer almaktadır:

“İslamiyet bütün beşeriyetin takdirlerle kabul ettiği yüksek esasları ihtiva eder. Bu esasları yalnız belirtmek kâfi değildir. Bu belirtmeyi bütün Avrupa muharrirleri yapmışlardır. Fakat hiç birisi İslam kelimesinin delalet ettiği tarife giremez. Madem ki hiç bir mezhebe uyumiyacak mezhep üstü bir şey olacak o halde bildiğimiz dört mezhep haricî bir şey olacak hattâ batıl tanıdığımız beşinci mezhepten de olmayacak böyle bir eserin Türkiyede yaşayan

⁶⁸ Zapsu, “Petagoji noktasından İmam-Hatib Kursunda Bir Röportaj”, 12.

⁶⁹ Abdurrahim Zapsu, “Millî Eğitim Bakanlığına Üçüncü Açık Mektup”, *Ehli Sünnet* 1/18 (31 Ekim 1947), 1.

⁷⁰ Zapsu, “Petagoji noktasından İmam-Hatib Kursunda Bir Röportaj”, 11.

⁷¹ Bkz. Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, 173-186.

⁷² Abdurrahim Zapsu, “İmam-Hatib Nasıl Yetiştirilir? -3-”, *Ehli Sünnet* 3/58 (15 Nisan 1949), 7.

⁷³ Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, 181.

15 milyon ehli-sünnet müslümanların ne faydası olabilir? Çocuklarımız tabi oldukları din ve mezheplerinde öğrenmesi zarurî kaldığı iman, ibadet ve ahlâk esaslarını öğrenmek istiyor fikir ifade eden malûmat istemiyor.”⁷⁴

Bu ifadelerde yer alan bilgilere bakıldığında, derginin açık bir şekilde ehl-i sünnet akaidine uygun bir şekilde eğitim faaliyetlerinin yürütülmesini teklif ettiği anlaşılmaktadır. Bu tutum din öğretimi programları veya yaklaşımlarına göre ele alınacak olursa, mezheplere göre din öğretiminin benimsenmesinin önerildiğini ileri sürmek mümkündür. Mezheplere göre ya da doktriner din öğretimi, belli bir din veya mezhebin hâkim olduğu toplumlarda bu dine ve mezhebe göre bir din öğretimi yaklaşımının benimsenip uygulanmasını ifade eder.⁷⁵ Böyle bir öğretimin amacı ise söz konusu dini sevdirmek ve muhatap kitlenin bu dine inanmalarını sağlamaktır.⁷⁶ Bu bilgilerden hareketle derginin imam-hatip kursunda da verilen eğitimin iman, ibadet ve ahlâk esaslarını ehl-i sünnet akaidi çerçevesinde vermesi gerektiğini savundukları yönünde bir çıkarımda bulunmak mümkündür.

Sonuç ve Öneriler

Eğitim tarihinde önemli veri toplama kaynaklarından biri de resmî kayıtların dışında kaleme alınan yazılardır. Bu çalışmada, Türkiye'nin cumhuriyet dönemi din eğitimi tarihinde 1948 yılından sonra kısa bir süre varlığını sürdüren 10 aylık imam-hatip kurslarının durumu ile ilgili tartışmalar İslamcı dergiler arasında yer alan Ehli Sünnet dergisinin perspektifi ile anlaşılmaya ve ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Dergide yer alan öncelikli tutum, imam-hatip yetiştiren müesseselerin işlevsel olması gerektiğidir. Ancak bu durumun niteliği hakkında çeşitli eleştiriler öne sürülmekte ve bazı önerilerde bulunmaktadır. Her şeyden önce kısa süreli bir eğitim ile imam-hatip yetiştirilemeyeceği vurgulanmakta ve mevcut kurslar yerine imam-hatip okullarının açılması gerektiği savunulmaktadır. Bu müessesenin bir okul olmasının Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na daha uygun olacağına altı çizilerek hukukî statüye de atıf yapılmıştır. Bu savunuya ek olarak okulların Milli Eğitim Bakanlığı'na değil, Türkiye'de din ile ilgili meselelerden sorumlu bulunan Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı olması gerektiği öne sürülmektedir.

Kursların yapısı ve statüsü ile ilgili tartışmaların yanı sıra derginin imam-hatip kurslarına ilişkin ana gündeminden biri de derslerin içeriğidir. Okutulan derslerin meslekî bilgiyi takviye edecek bir program ile çeşitlendirilmesi, yaklaşım olarak ehl-i sünnet akaidinin öğretilerini esas alması ve dolayısıyla mezhep merkezli bir din eğitiminin benimsenmesi talep edilmiştir.

İslamcı bir dergi özelinden bir din eğitimi kurumunu ele almaya ve buradaki tartışmalar ekseninde dönemin genel havasının bu kuruma yansımalarını irdeleyen bu çalışmanın sonucunda din eğitimi alan yazını için çeşitli önerilerin ileri sürülebileceği düşünülmektedir. Bunlardan birincisi; İslamcı dergiler üzerinden imam-hatip okullarının cumhuriyet dönemindeki

⁷⁴ Abdurrahim Zapsu, “Millî Eğitim Bakanlığına İkinci Açık Mektup”, *Ehli Sünnet* 1/17 (24 Ekim 1947), 1.

⁷⁵ Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş* (Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2015), 132.

⁷⁶ Yıldız Kızılabdullah - Tuğrul Yürük, “Din Eğitimi Modelleri Çerçevesinde Türkiye'deki Din Eğitimi Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, *Dinî Araştırmalar* 11/32 (2008), 110.

serüveninin proje tabanlı araştırmalarla ele alınması ve çalışılmasıdır. İkincisi ise imam-hatip kurslarında öğrenim gören ve halen hayatta bulunan kişilerin tespit edilmesi ve kendileri ile söz konusu kursların işleyişi ve dersleri ile ilgili sözlü tarih çalışmalarının yapılmasıdır. Bu yöndeki çalışmaların kısa süreli imam-hatip kurslarına ilişkin detayların daha da canlanmasına ve bilinmeyen yönlerinin gün yüzüne çıkarılarak bilimsel araştırmalara veri olarak sunulmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Akın, Abdullah. *Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi 1920-1950*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2012.
- Akkul, Abdülhalim. “İmam ve Hatip Okullarının Açılmasını Bekliyoruz”. *Ehli Sünnet* 2/36 (15 Mayıs 1948), 13.
- Aktulga Gürbüz, Sevda. “Cumhuriyet Döneminin İslamî Dergilerinde Tasavvufa Yaklaşım: Ehl-i Sünnet Dergisi Örneği”. *Cumhuriyetimizin 100. Yılına Armağan*. ed. Bekir Koçlar vd. 31-50. Ankara: Berikan Yayınevi, 2023.
- Alagöz, Muhittin. “Eğitim Sistemi İçerisinde İmam-Hatip Liselerinin Yeri”. *II. Din Eğitimi Şurası Tebliğ ve Müzakereleri II*. 572-579. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2003.
- Ayhan, Halis. *Türkiye’de Din Eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları, 3. Baskı., 2014.
- Büyüköztürk, Şener. *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi Kitabı*. Ankara: Pegem Yayıncılık, 2002.
- Deniz, A. Çağlar. “Tek Parti Döneminde Devrimsel bir Ric’at olarak Dini Açılımlar: İmam-Hatip Kursları Örneği”. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7/3 (2014), 95-110.
- Eşit, Davut. “Cumhuriyet Döneminde Fıkıh Meseleleri: Ehl-i Sünnet Dergisi Örneği”. *Cumhuriyet Dönemi İslami İlimler*. ed. Halil Aldemir - Yusuf Ağkuş. 291-320. Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi, 2023.
- Eşit, Davut. “Osmanlıdan Cumhuriyet’e Uzanan Bir Âlim Portresi: Abdurrahim Zapsu ve Fikhî Çalışmaları”. *Cumhuriyet Devrinin Bir Serhat Vilayeti Hakkâri Uluslararası Sempozyumu*. ed. Selcan Koçaslan. 1137-1153. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı, 2020.
- Gökacı, Mehmet Ali. *Türkiye’de Din Eğitimi ve İmam Hatipler*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.
- Güran, Kemal. “İmam-Hatip Okullarının Türkiye’ye Kazandırdıkları”. *Her Yönüyle Tevfik İleri*. 91-109. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.
- Kara, İsmail. *Cumhuriyet Türkiye’sinde Bir Mesele Olarak İslâm*. İstanbul: Dergah Yayınları, 3. Baskı., 2019.
- Kara, İsmail. *Türkiye’de İslâmcılık Düşüncesi 2*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2. Baskı., 2014.
- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar-İlkeler-Teknikler*. Ankara: Nobel

Yayımları, 23. Basım., 2012.

Kızılabdullah, Yıldız - Yürük, Tuğrul. “Din Eğitimi Modelleri Çerçevesinde Türkiye’deki Din Eğitimi Üzerine Genel Bir Değerlendirme”. *Dinî Araştırmalar* 11/32 (2008), 107-129.

Küçükkaya, Hatice. *Türkiye Modernleşmesi ve İslamcılık Düşüncesi: Ehli Sünnet Dergisi Örneği*. Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

Öcal, Mustafa. *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Din Eğitimi*. İstanbul: Düşünce Kitabevi Yayınları, 2011.

Öcal, Mustafa (ed.). *Tanıkların Dilinden Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Dini Hayat*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2008.

Tosun, Cemal. *Din Eğitimi Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 8. Baskı., 2015.

Zapsu, Abdurrahim. “İmam Hatip Kursunun Fecî Neticesi”. *Ehli Sünnet* 3/69 (01 Ekim 1949), 2.

Zapsu, Abdurrahim. “İmam-Hatib Nasıl Yetiştirilir? -3-”. *Ehli Sünnet* 3/58 (15 Nisan 1949), 7.

Zapsu, Abdurrahim. “Milletin Büyük Bir Sevinçle Karşılacağı Bir Kanun Tasarısı”. *Ehli Sünnet* 2/28 (15 Ocak 1948), 4.

Zapsu, Abdurrahim. “Millî Eğitim Bakanlığına Birinci Açık Mektup”. *Ehli Sünnet* 1/16 (17 Ekim 1947), 4.

Zapsu, Abdurrahim. “Millî Eğitim Bakanlığına İkinci Açık Mektup”. *Ehli Sünnet* 1/17 (24 Ekim 1947), 1.

Zapsu, Abdurrahim. “Millî Eğitim Bakanlığına Üçüncü Açık Mektup”. *Ehli Sünnet* 1/18 (31 Ekim 1947), 1.

Zapsu, Abdurrahim. “Petagoji noktasından İmam-Hatip Kursunda Bir Röportaj”. *Ehli Sünnet* 3/54 (15 Şubat 1949), 11.

Zapsu, Abdurrahim. “Tarihi Bir Karar İlâhiyat Fakültesi Açılıyor”. *Ehli Sünnet* 2/38 (15 Haziran 1948), 4.

“Bütün Memleket İçin Hayırlı Olacak Kıymetli Bir Kanun Layihası”. *Ehli Sünnet* 1/27 (01 Ocak 1948), 6.

“Ehli Sünnet”. İslamcı Dergiler Projesi. Erişim 16 Mart 2024. <https://katalog.idp.org.tr/dergiler/17/ehli-sunnet>

“Tevhid-i Tedrisat Kanunu”, 1340. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.430.pdf>